

Ondřej Daniel (2016). *Násilím proti „novému biedermeieru“: Subkultury a většinová společnost státního socialismu a postsocialismu*

Příbram: Pistorius & Olšanská, 176 s.

ISBN: 978-80-87855-90-4

Miroslav Vrzal, FF MU, Ústav religionistiky
e-mail: miroslav.vrzal@mail.muni.cz

Ondřej Daniel vystudoval současné dějiny na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a v současnosti působí v Centru pro studium populární kultury. Věnuje se (mimo jiné) subkulturám, nacionalismu a post-socialistické transformaci. S tímto zaměřením pak souvisí také jeho monografie¹ *Násilím proti „novému biedermeieru“: Subkultury a většinová společnost státního socialismu a postsocialismu* z roku 2016. Zabývá se zejména subkulturami spjatými s nějakým hudebním stylem v československém/českém prostředí v období socialismu a postkomunistické transformaci od 80. let 20. století do začátku nového milénia.

V ČR do roku 2016 vyšly, krom několika článků či kapitol knih², v podstatě jen dvě odborné knihy věnované přímo studiu (různých) subkultur v jejich šíři. První z nich je monografie od Josefa Smolíka *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky* z roku 2010³, která krom obecného teoretického zarámování studia subkultur obsahuje také přehled nejvýznamnějších subkultur, včetně metalu. Kapitola věnovaná metalu pak popisuje jeho základní charakteristiky a styly, společenskou reakci na metal, přičemž obsahuje například i některá vyjádření členů pagan/folkmetalové skupiny Žrec. Další důležitou knihou ohledně hudebních subkultur je kolektivní dílo *Revolta stylem: Hudební subkultury mládeže v České republice* (2011), jehož editorkou je Marta Kolářová. Publikace teoreticky zasazuje studium českých hudebních subkultur více do lokálního kontextu i s jeho specifiky, avšak zároveň je uchopuje v souvislosti se soudobými mezinárodními trendy a probíhající globalizací. Příspěvky jednotlivých autorů jsou založeny na vlastním terénním výzkumu v dílčích podprostorech nejvýznamnějších hudebních subkultur. Konkrétně jde o freetekno, undergroundový hip-hop, apolitické skinheads a punk.

¹ Ondřej Daniel je také například spoluautorem knih *Populární kultura v českém prostoru* (Daniel, Kavka, Machek et al., 2013) nebo *Popular Culture and Subcultures of Czech Post-Socialism: Listening to the Wind of Change* (Daniel, Kavka & Machek, 2016) a *Kultura svěpomocí: Ekonomické a politické rozměry v českém subkulturálním prostředí pozdního státního socialismu a postsocialismu* (Daniel et al., 2017).

² Viz např. kapitola ohledně hudebních subkultur od Martina Heřmanského a Hedviky Novotné v knize *Folklor atomového věku: Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury v soudobé české společnosti* (2011) nebo některé kapitoly v (Daniel, Kavka, Machek et al., 2013; Daniel, Kavka & Machek, 2016).

³ Kniha pak vyšla znovu v roce 2017 v upravené a rozšířené verzi pod názvem *Subkultury mládeže: Sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*.

Metalu, ač jde o významnou českou subkulturu, se bohužel nevěnuje vůbec. Přínosem knihy *Revolta stylem* nicméně je, že řeší například politizaci subkultur, což bylo podle Kolářové předchozími postsubkulturalisty konce 20. století poněkud opomenuto na úkor řešení fluidity stylů a identit (Kolářová, 2011: 28). Tím se také postsubkulturalisté vymezovali vůči známé birminghamské škole kulturních studií (se zkratkou CCCS), která interpretovala subkultury jako způsob rezistence vůči hegemonii dominantní kultury.⁴

Monografie Ondřeje Daniela dosavadní české bádání na poli subkultur s ohledem na předchozí zmíněné tituly logicky doplňuje, ale zároveň i posouvá dále. Velmi dobře totiž pracuje právě s kontextuálním uchopením českých hudebních subkultur, které zasazuje do historického rámce transformace české společnosti vázané na přechod od socialismu k postsocialismu. V tomto ohledu vychází autor z metodologie mikrohistorie, kdy se věnuje dílčím událostem, k nimž existuje široká pramenná základna, kterou analyzuje (str. 13). Zaměřuje se konkrétně na násilí (fyzické i nefyzické) spjaté s různými subkulturami (někdy v propojení se sociálními hnutími), jimž se tu více, tu méně detailně věnuje. Násilí pak zasazuje do interakce subkultur s tehdejší většinou společností, kterou označuje jako „nový *biedermeier*“. Proplouvá tak například subkulturními poli českých rasistických skinheads (podrobně se zde věnuje zejména skupině Orlík), fotbalových chuligánů a jejich násilnému působení například v Brně, subkulturního antifašismu a antiglobalizačních aktivit, což je v knize nejpropracovanější téma propojené i se subkulturami punk, hardcore, squatery a anarchisty, či techna s jeho technoparties, které se neobešly bez policejních zásahů. Často pak staví i na vlastních zkušenostech, což v tomto případě knize přidává na čtivosti a ukazuje autorovo porozumění různým subkulturním světům.

Pro tuto recenzi ve specializovaném čísle na „metal a satanismus“ je nejvíce relevantní kapitola „Posedlá, ďáblem posedlá...“: black metal mezi radikální estetikou a radikální politikou“, kde se autor ve zmiňovaném období zaměřuje na českou (částečně československou) metalovou subkulturu, zejména pak na black metal. Začíná zde vůči metalu opovržlivým článkem (konkrétně hlavně vůči skupině Arakain a Törr a jejich bratislavskému koncertu) od Ladislava Urbana z roku 1988, který vyšel v *Rudém právu* a byl jakýmsi indikátorem problematického vnímání black metalu tehdejším establishmentem. Daniel ukazuje, že metal obecně v zásadě „až tolik“ komunistickému režimu nevalil a metalové skupiny jako Arakain mohly jinak relativně bez problémů hrát. Na skupiny s explicitně satanistickým diskurzem jako Törr, Root či Master's Hammer však tehdejší režim nahlížel jako na příliš extrémní a potenciálně nebezpečné. Problémem byla jejich „přílišná temnota“ a právě orientace na satanismus, což bylo vnímáno jako určitá patologie.⁵ Satanistický diskurz českých blackmetalových skupin pak Daniel interpretuje primárně na úrovni estetického odporu (většinou neprovázeného reálným násilím)

⁴ K CCCS se (i když kriticky) oklikou ve své knize hlásí i Daniel, když uvádí, že „k chápání subkultury jako specifické věkové a třídní formace se s kritickým vědomím toho, že fetišistická reprodukce birminghamského kánonu vede k řadě vynechávek především marginalizovaných skupin, hlásím v této knize i já“ (s. 7).

⁵ To dobře poukazuje na šokovou hodnotu satanistických témat, jež zřejmě posilovaly i ozvěny satanistické paniky, která v 80. letech probíhala na Západě, a která se v ČR (respektive ČSFR) po sametové revoluci následně také objevuje.

vůči mainstreamu, jež český blackmetal adoptoval od zahraničních skupin. Daniel v této kapitole také popisuje následnou politizaci části blackmetalové scény, která na konci 90. let začíná vstřebávat i vlivy severské blackmetalové scény. Ta částečně nahrazuje satanistický diskurz odkazy na pohanství, a také postupně vede i k ustavení menšinového proudu tzv. nacionálně socialistického blackmetalů, jež byl založen na explicitní ultrapravicové ideologii. K politizaci black metalu údajně přispěl i hlavní představitel blackmetalové skupiny Root Jiří „Big Boss“ Valter, který byl zároveň zakladatelem pobočky Církve Satanovy v tehdejší ČSFR. Ten veřejně propagoval satanismus jakožto „kapitalistický egoismus“ doplněný antikomunistickou dikcí (str. 42–43). Nicméně to, že by tím přispěl k politizaci části blackmetalové subkultury, považují osobně za diskutabilní, protože víceméně jen spojil se satanismem hodnoty a postoje velké části transformující se české společnosti, která vzhlížela ke kapitalismu, což sám autor nakonec zmiňuje.

Autor se v knize také krátce věnuje fenoménu autostopu a travelerství, což propojuje i s freetekno, které se v 90. letech v českém prostředí etabluje. Prostor je věnován i tanečním zábavám, konkrétně na Vysočině, které jsou mimochodem poměrně zajímavým kulturním fenoménem. Mísí se zde totiž různé hudební i subkulturní vlivy jako underground a rock komunistického období, metal, punk, rock a poprock, a to i v jeho současných variantách. Autor pak poukazuje na návštěvnické násilí, které zábavy někdy provází. Zde bych jenom dodal, že by bylo zajímavé se z hlediska zábav, ale obecně i jiných akcí, jako například zánrově nevyhraněných rockových festivalů, blíže podívat na téma intersubkulturního násilí, protože podobné akce jsou i místem, kde se potkávají jednotlivci či skupinky z různých hudebních subkultur, jež v nejširším smyslu spojuje právě rocková hudba.⁶ Dobře si například vybavuji střety antifašistů a neonacistů někdy zhruba v období kolem roku 2005. První z nich měli jednu ze svých bašt v Bítovčicích u Jihlavy, zatímco Kamenice u Jihlavy měla oproti tomu skupinku neonacistických skinheads. Zábavy (respektive místní „kulturáky“ a plácky před nimi) se zde celkem běžně stávaly prostorem subkulturního násilí nejen mezi oběma stranami, ale dopláceli na něj i běžní návštěvníci, kteří byli někdy také napadáni jak „bojovníky“ z Antify, tak z řad neonacistickými skinheads. Obě strany na zábavy vlastně chodily tak trochu trénovat svoje schopnosti.

Zacílení Danielovy monografie primárně na spojitost subkultur s násilím vidím však zároveň jako problematické a je jen dobře, že kniha nakonec v tomto ohledu není příliš reduktivní. Přesto však budí dojem, že násilí je u subkultur klíčovým aspektem. Dovolím si nicméně tvrdit, že násilí je v rámci života subkultur sice důležitým, avšak spíše okrajovým jevem, v porovnání například s jejich dalším rozměrem, kterým je subkultura jako prostor pro zábavu a trávení volného času se spřízněnými lidmi. Akty násilí, které však, jak autor popisuje, souvisí s protestním rozměrem subkultur, jsou spíše projevem ne úplně všedních „subkulturních rituálů“ při vymezování se vůči mainstreamu i (a to častěji) proti svým ideovým odpůrcům (viz např. klasicky antifašisté a neonacisté) v sociálním poli jednotlivých národních států i v mezinárodním kontextu.

⁶ Podobné akce částečně vystupují i jako alternativa vůči mainstreamové discokultuře, proto mohou subkultury založené na variacích rockové hudby jako punk, skinheads a metal přitahovat.

Kniha je však velice důležitým příspěvkem ke studiu subkultur v ČR a velmi dobře zaplňuje jedno z bílých míst, kterých je na tomto poli ještě celá řada. Její předností je silná vazba na transformaci, kterou česká (částečně československá) společnost procházela od konce 80. let do začátku nového milénia. Zde autor dobře zúročuje svůj odborný základ ze studia současných dějin. Další aktivity autora ohledně studia subkultur i Centra pro studium populární kultury navíc vypadají velmi slibně, takže se zřejmě i dále můžeme těšit na zajímavé články či publikace v dané oblasti. Doufejme, že podobných počinů bude jen přibývat.

Seznam použité literatury:

- Daniel, O., Kavka, T., Macheck, J. et al. (2013). *Populární kultura v českém prostoru*. Praha: Karolinum.
- Daniel, O., Kavka, T., & Macheck, J. (Eds.) (2016). *Popular Culture and Subcultures of Czech Post-Socialism: Listening to the Wind of Change*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Daniel, O. et al. (2017). *Kultura svépomocí: Ekonomické a politické rozměry v českém subkulturním prostředí pozdního státního socialismu a postsocialismu*. Praha: Karlova univerzita.
- Kolářová, M. (Ed.) (2011). *Revolta stylem: Hudební subkultury mládeže v České republice*. Praha: Sociologické nakladatelství – Sociologický ústav AV ČR, V. V. I.
- Smolík, J. (2010). *Subkultury mládeže: Uvedení do problematiky*. Praha: Grada.
- Smolík, J. (2017). *Subkultury mládeže: Sociologické, psychologické a pedagogické aspekty*. Brno: Mendelova univerzita v Brně.